

HARAKAT VA MUSIQANING UYG'UNLIGI ORQALI TA'LIM JARAYONIDA IJODKORLIKNI SHAKLLANTIRISH

Alayeva Zarnigor Maxmudovna

Buxoro davlat pedagogika instituti Musiqa va tasviriy san'at kafedrası o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola ta'lim jarayonida ijodkorlikni shakllantirishning samarali usullaridan biri sifatida harakat va musiqaning uyg'unligidan foydalanish masalalariga bag'ishlangan. Tadqiqotda musiqiy-harakatli faoliyatning o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi tahlil qilinadi. Harakat va musiqaning integratsiyasi orqali ta'lim ishtirokchilarining estetik didini shakllantirish, ularning emotsional-intellektual salohiyatini oshirish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Maqolada muallif ijodkorlikni rivojlantirishda musiqiy kompozitsiyalar, ritmik mashqlar va jismoniy harakatlarning o'zaro ta'siridan samarali foydalanish bo'yicha amaliy tavsiyalarni ham taqdim etadi. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonining nafaqat samaradorligini oshirish, balki o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga ko'maklashish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: ijodkorlik, ta'lim jarayoni, harakat, musiqa, uyg'unlik, musiqiy-harakatli faoliyat, estetik did, emotsional-intellektual rivojlanish, ritmik mashqlar, ijodiy qobiliyatlar.

Hozirgi zamon ta'lim jarayonida ijodkorlikni rivojlantirish masalasi tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Ta'lim tizimi nafaqat bilim va ko'nikmalarni berish, balki o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, yangi g'oyalarni yaratishga va o'zini erkin ifoda qilishga o'rgatishni ham maqsad qilib qo'yadi. Bunda san'atning turli tarmoqlari, jumladan, musiqa va harakat kabi faoliyatlar alohida o'rin tutadi. Chunki musiqa va harakat o'quvchilarni nafaqat hissiy jihatdan boyitadi, balki ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda ham samarali vosita hisoblanadi.

Musiqa o'z mohiyatiga ko'ra insonning ichki olami, hissiyotlari va obrazli tafakkuriga ta'sir qiladi. Uning ohanglari va ritmik tuzilishi har qanday faoliyatni yangi bosqichga olib chiqish, ularni yanada mazmunli va qiziqarli qilish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, harakatlarning musiqaning mazmuni bilan uyg'unlashganda, ta'lim jarayonida estetik did, o'ziga bo'lgan ishonch va ijodkorlik kabi qobiliyatlar shakllanadi.

Hozirgi pedagogik tadqiqotlar musiqaning o'quvchilarni rivojlantirishdagi o'rnini ilmiy jihatdan asoslab bermoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musiqa va harakatning integratsiyasi bolalarda emotsional-intellektual rivojlanish, ijodiy

qobiliyatlarni shakllantirish va muloqot ko'nikmalarini yaxshilashga yordam beradi. Ayniqsa, musiqa o'quvchilarni ta'lim jarayoniga faolroq jalb qilishda samarali usuldir. Musiqa va harakatni birlashtirish orqali ta'lim mazmunini boyitish nafaqat o'quvchilarning bilim olish jarayonini yaxshilaydi, balki ularning ijodkorligini oshirishga ham xizmat qiladi.

Mazkur maqola musiqaning ta'lim jarayonidagi ijodiy imkoniyatlarini o'rganishga qaratilgan. Unda musiqiy faoliyatning o'quvchilarning ijodkorligini shakllantirishga bo'lgan ta'siri, musiqaning ta'lim jarayonida qo'llanilishi va uning amaliy usullari haqida so'z yuritiladi. Maqsad – musiqaning o'quv jarayonidagi imkoniyatlarini yanada samarali foydalanish orqali ijodiy rivojlanish uchun yangi imkoniyatlar yaratishdan iborat.

Harakat va musiqaning uyg'unligi — bu musiqaning ritmi, ohangi va mazmuni bilan mos keluvchi harakatlarni birlashtirish orqali ijodiy va hissiy jarayonlarni rivojlantirishga asoslangan usuldir. Bu yondashuvda harakat (masalan, jismoniy mashqlar, raqs, gestlar) musiqaning ichki tuzilishi bilan uyg'unlashib, har ikki elementning bir-birini to'ldirishiga xizmat qiladi.

Harakat va musiqaning uyg'unligi qanday amalga oshiriladi?

1. **Ritmga mos harakatlar** – Musiqa ritmiga mos ravishda tananing turli qismlarini harakatlantirish (masalan, qo'l qimirlatish, sakrash, yurish).

2. **Musiqiy obrazlarni harakat orqali ifodalash** – Musiqaning mazmuniga mos obrazlarni harakatlar orqali tasvirlash (masalan, qushning uchishini, suvning oqimini ko'rsatish).

3. **Plastik harakatlar** – Musiqaning ohangini tana harakatlari bilan uyg'unlashtirish (masalan, raqslarda).

Harakat va musiqaning uyg'unligi nimaga xizmat qiladi?

- **Ijodiy rivojlanish:** O'quvchilar va ishtirokchilar musiqiy va harakatli obrazlarni yaratish orqali ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantiradi.

- **Hissiy rivojlanish:** Musiqa va harakatning birligi emotsiyalarni chuqurroq ifodalash imkonini beradi, bu esa o'quvchilarning hissiy-intellektual rivojlanishiga yordam beradi.

- **Estetik didni shakllantirish:** Musiqa va harakat uyg'unligi orqali go'zallikni tushunish va qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish mumkin.

- **Jismoniy faollik:** Harakat musiqiy uyg'unlikda bo'lganda, u tananing moslashuvchanligi, muvofiqligi va umumiy jismoniy salomatlikni yaxshilashga xizmat qiladi.

Ta'limda harakat va musiqaning uyg'unligi

Ta'lim jarayonida bu usul o'quvchilarning bilim olish faoliyatiga hissiy va ijodiy unsurlarni qo'shadi. Bu:

- Darslarni qiziqarli va samarali qiladi.
- O'quvchilarning ko'p sezgilarini faollashtirib, o'quv jarayoniga chuqurroq jalb etadi.
- O'zini ifodalash va erkin fikrlash qobiliyatlarini oshiradi.

Shunday qilib, **harakat va musiqaning uyg'unligi** nafaqat didaktik vosita, balki ijodkorlik, hissiy rivojlanish va estetik ta'lim uchun samarali yondashuv hisoblanadi.

Harakat va musiqaning uyg'unligi ta'lim jarayonida nafaqat didaktik maqsadlarni amalga oshirishga, balki o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonida turli yoshdagi o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashuvchan bo'lib, ularda estetik hissiyotlarni, musiqiy eshituvni va harakatlarning plastikligini rivojlantirish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, musiqiy-harakatli mashg'ulotlar o'quvchilarning ijodiy tafakkurini va hissiy qabul qilish darajasini oshirishda samarali vosita hisoblanadi.

Musiq va harakatning uyg'unligi o'quvchilarda ritmik qobiliyatlarni rivojlantirish orqali ularda ijodkorlikni shakllantirishga xizmat qiladi. Musiq orqali harakatlarni boshqarish, yangi obrazlar yaratish, harakatlar orqali musiqiy tuyg'ularni ifodalash o'quvchilarda ijodiy tafakkur va emotsional sezgirlikni rivojlantiradi.

Misol uchun, bolalar bog'chasi va boshlang'ich sinflarda musiqaga mos holda bajariladigan oddiy harakatlar (masalan, qo'llarni silkitish, aylanish, sakrash) bolalarda ritmik sezgirlikni oshiradi. Ushbu jarayonni murakkablashtirib, harakatlarga obrazli elementlar qo'shilganda (masalan, qushcha uchayotgani yoki baliq suzayotgani), bolalarda musiqiy-mavzuli tafakkur rivojlanadi.

Ijodiy qobiliyatlarni shakllantirishda musiqiy-harakatli mashqlar

Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda musiqiy-harakatli mashqlar alohida o'rin tutadi. Bu mashqlar quyidagi shakllarda amalga oshirilishi mumkin:

1. Ritmik mashqlar – o'quvchilar musiq bilan mos ravishda harakatlarni takrorlaydi. Bu nafaqat jismoniy faollikni, balki musiqiy sezgirlikni ham oshiradi.
2. Imitatsion mashqlar – bolalar musiqaga mos ravishda turli obrazlarni tasvirlaydi (masalan, hayvonlarning harakatlarini ko'rsatish).
3. Kompozitsion mashqlar – o'quvchilarga musiqaga mos ravishda o'z harakatlarini yaratish vazifasi beriladi, bu esa ijodiy qobiliyatlarni rivojlantiradi.

Musiq va harakat uyg'unligining psixologik va pedagogik foydasi

Musiq va harakatning uyg'unligi o'quvchilarning quyidagi jihatlarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega:

- Hissiy-intellektual rivojlanish – musiqaga mos ravishda bajariladigan harakatlar bolalarning emotsional barqarorligini ta'minlab, ijodiy salohiyatlarini rag'batlantiradi.

- O'ziga bo'lgan ishonchni oshirish – jamoaviy harakatlar orqali o'quvchilar o'ziga nisbatan ishonch hosil qiladi va bu ularning ijtimoiylashuv darajasini oshiradi.

- Estetik didni rivojlantirish – musiqaning go'zalligi va harakatlarning nafisligi birlashib, o'quvchilarning estetik qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

O'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun quyidagi amaliy yondashuvlarni qo'llash tavsiya etiladi:

1. Harakat va musiqaning uyg'unligini ta'minlovchi maxsus darslar tashkil etish.

2. Har bir darsda musiqiy ritmga mos harakatlar orqali mavzuni mustahkamlash.

3. O'quvchilarga mustaqil ravishda musiqaga mos harakatlar yaratish vazifalarini berish.

4. Musiqa va harakatni boshqa fanlar bilan integratsiya qilish (masalan, adabiyot yoki tarix darslarida musiqiy tasviriy harakatlarni qo'llash).

Shunday qilib, harakat va musiqaning uyg'unligi ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali qilishi bilan birga, o'quvchilarda ijodkorlik va hissiy rivojlanishni shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv nafaqat estetik, balki pedagogik maqsadlarga erishishda ham muhim vosita hisoblanadi.

Ta'lim jarayonida musiqadan ijodkorlikni shakllantirish vositasi sifatida foydalanish o'quvchilarning ko'p qirrali rivojlanishiga xizmat qiladi. Musiqa nafaqat estetik va emotsional hissiyotlarni rivojlantiradi, balki ularni har tomonlama ijodiy shaxs sifatida shakllantiradi. Bu yondashuv ta'limni qiziqarli, samarali va ijodiy qiladi. Musiqa va harakatning uyg'unligi ta'lim jarayonida ijodkorlikni rivojlantirishning samarali vositalaridan biri sifatida katta ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv o'quvchilarning hissiy-intellektual rivojlanishi, estetik didini shakllantirish, ijodiy tafakkurini rivojlantirish va muloqot ko'nikmalarini yaxshilashga xizmat qiladi. Musiqa orqali hissiy holatlarni boshqarish va harakatlar yordamida musiqiy obrazlarni ifodalash o'quvchilarning ijodiy salohiyatini kengaytiradi, bu esa ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Maqolada keltirilgan ilmiy dalillar va amaliy tavsiyalar musiqiy-harakatli faoliyatning ta'lim jarayonidagi o'rnini yanada kuchaytirish imkonini beradi. Musiqaning ritmik va emotsional xususiyatlari o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa: Musiqa va harakatni birlashtirish nafaqat o'quvchilarning ijodkorligini oshiradi, balki ularning umumiy rivojlanishiga ham ko'maklashadi. Kelgusida ta'lim jarayonida musiqiy-harakatli faoliyatni qo'llashni kengaytirish, musiqaga asoslangan innovatsion metodlarni joriy etish orqali ta'limning sifatini oshirish maqsadga muvofiqdir. Ushbu yondashuv o'quvchilarning nafaqat ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatiga, balki ularning shaxs sifatida har tomonlama rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Shunday qilib, musiqa va harakat uyg'unligidan ta'lim jarayonida foydalanish pedagogik amaliyotda yangi imkoniyatlar yaratib, ijodiy shaxslarni shakllantirish uchun muhim vosita hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Педагогика как наука и искусство воспитания." *Вестник науки и образования* 21-2 (99) (2020): 78-81.
2. Alayeva, Zarnigor. "Pedagogik mahorat: Pedagogik mahorat." *Buxoro davlat pedagogika instituti jurnali* 1.1 (2021).
3. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Роль национальных инструментов в музыкальном образовании начальных классов." *Проблемы науки* 66 (2021).
4. Alayeva, Zarnigor Maxmudovna, and Sadoqat Ruslanovna Shamsiyeva. "Qo'shiq tushunchasi va uning inson hayotida tutgan o'rni hamda xonandalik ijrochiligi tarixi." *Scientific progress* 1.5 (2021): 336-342.
5. Аллаева, Зарнигор Махмудовна. "Эстетическое воспитание дошкольников с помощью песен и танцев." *Наука, техника и образование* 2-1 (77) (2021): 69-72.
6. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Интерпретация методов музыкального воспитания и образования дошкольника." *Science and Education* 3.4 (2022): 1253-1258.
7. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Регулирование и интерактивное планирование музыкального воспитания и образования для начальных классов." *Science and Education* 3.4 (2022): 1259-1264.
8. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Дискретность ритмических движений. Ритмика в начальной школе хореография." *Science and Education* 3.4 (2022): 1233-1238.
9. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Методические рекомендации по развитию ритмических навыков младших школьников." *Science and Education* 3.4 (2022): 1246-1252.

10. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Шаг с подскоком в детском хореографии. Методические трудности педагога хореографа при выполнении шага с подскоком." *Science and Education* 3.4 (2022): 1239-1245.

11. Алаева, З. М. "Использование Арт-Педагогических Технологий В Развитии Музыкальных Способностей Студентов." *Central Asian Journal of Arts and Design* 3.1 (2022): 6-9.

12. Alayeva, Zarnigor Maxmudovna. "TALABALARNI MILLIY BADIY AN'ANALAR VOSITASIDA G'OYAVIY TARBIYALASH TIZIMI." *ZAMONAVIY FAN, TA'LIM VA ISHLAB CHIQRISH MUAMMOLARINING INNOVATSION YECHIMLARI* 5 (2023): 12-15.

13. Alayeva, Zarnigor Maxmudovna, and Malohat Hasan qizi Junaydova. "The System of Ideological Education of Students through National Traditions." *Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science* 2 (2023): 54-58.

14. Maxmudovna, Alayeva Zarnigor. "The System of Ideological Education of Students through National Traditions." *European Journal of Innovation in Nonformal Education* 3.2 (2023): 47-51.

15. Maxmudovna, Alayeva Zarnigor. "BADIY TO'GARAKLARDA TALABALARNI G'OYAVIY-ESTETIK TARBIYALASHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI." *Journal of Innovation, Creativity and Art* (2023): 108-112.

16. Maxmudovna, Alayeva Zarnigor. "THE ROLE OF MUSIC EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF PERSONAL DEVELOPMENT." *Journal of Innovation, Creativity and Art* (2023): 85-88.

17. Makhmudovna, Alayeva Zarnigor. "THE SINGING TECHNIQUE OF A VARIETY SINGER." *Multidisciplinary Journal of Science and Technology* 4.4 (2024): 178-182.

18. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "ЭСТРАДА И НАЦИОНАЛЬНАЯ ЭСТРАДА В УЗБЕКИСТАНЕ ФОРМИРОВАНИЕ." *International conference on multidisciplinary science*. Vol. 2. No. 3. 2024.APA